

Journal of
Buddhist Innovation Review

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระวินัย : คุณค่าต่อชีวิต สังคม และพระพุทธศาสนา

Vinaya: Value for life, society and Buddhism

สมควร นียมวงศ์ Somkhuan Niyomwong

อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Lecturer in the Department of Buddhism, Chaiyaphum Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: somkhuan.niy@mcu.ac.th

สุตาพร เขียวงามดี Sudaporn Khewngamdee

อาจารย์พิเศษภาควิชาบาลีและสันสกฤต คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Lecturer in the Department of Pali and Sanskrit Faculty of Buddhist studies

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: Khewngamdee@hotmail.com

Academic Articles

บทความวิชาการ

Received: September 26, 2024 / Revised: October 27, 2024

Accepted: November 21, 2024 / Available Online: December 2, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับพระวินัย ซึ่งมี 2 ประเภท คือ อนุคาริยวินัย และอนุคาริยวินัย ซึ่งมักเรียกกันอย่างคุ้นชินว่า “ศีล” ในที่นี้ผู้เขียนจะเน้นกล่าวถึงอนุคาริยวินัยซึ่งเป็นข้อปฏิบัติของภิกษุ หากภิกษุปฏิบัติตามพระวินัยด้วยความเคารพเอื้อเฟื้อ ก็เกิดคุณค่าต่อภิกษุผู้ปฏิบัติในฐานะเป็นพื้นฐานแห่งกุศลธรรมอื่นๆ เช่น ความมกน้อย สันโดษ ปราศจากความเพียร ความเป็นผู้เลี้ยงง่าย ความผาสุกไม่เดือดร้อนใจ ความมีปิติสุข ความมีจิตเป็นสมาธิ ตลอดถึงเป็นพื้นฐานแห่งปัญญา รู้แจ้งสัจธรรม เข้าถึงสภาวะความหลุดพ้นกิเลส นับเป็นคุณค่าต่อชีวิตของภิกษุในเบื้องต้น ในขณะที่เดียวกัน การที่ภิกษุในฐานะสมาชิกของสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัย ย่อมส่งผลให้องค์กรสงฆ์มีความเข้มแข็ง ไร้มลทินหรือข้อตำหนิ ก่อให้เกิดภาพลักษณ์ขององค์กรที่ดีงาม อันจะเป็นพลังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยังศรัทธาปสาทะให้เกิดแก่สังคม จูงใจผู้คนให้สนใจเข้ามานับถือ อุปถัมภ์ ศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา จนก่อให้เกิดสังคมที่มีสันติสุข มีเมตตาต่อกัน ไม่ทำร้ายเบียดเบียนกัน นับเป็นคุณค่าต่อสังคม

อนึ่ง พระสัทธรรมคือ ปรีชาปฏิบัติ และปฏิเวธจะดำรงอยู่ได้เพราะมีพระวินัยเป็นฐานในการขัดเกลาตนและพัฒนาตนสู่ภาวะรู้แจ้งเห็นจริงในสัจธรรม หากพระวินัยและศาสนบุคคลผู้ปฏิบัติตามพระวินัยยังมี

อยู่ตราบใด ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธซึ่งเป็นหัวใจหลักของพระพุทธศาสนา ก็ยังดำรงอยู่ตราบนั่น ดังนั้น พระวินัยจึงมีคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: พระวินัย, คุณค่า, ชีวิต, สังคม, พระพุทธศาสนา

Abstract

This academic article contains content about the Vinaya, which has two types : anāgāriyavinaya (The precepts of monks) and āgāriyavinaya(The precepts of laity) , which are often called “Sīla”. In this issue, the author will focus on anāgāriyavinaya as the rules of conduct for monks. If the monks practice the Vinaya with respect and kindness, it will be valuable to the monks who practice it as the foundation of other wholesome qualities, such as being modest, being content, being diligent, being easy to support, not being distressed, having happiness, having a concentrated mind, and being the foundation of the wisdom of realizing the truth, which is the attainment of the state of liberation from defilements. It is considered valuable to the monks’ lives initially.

At the same time, the monks as members of the Sangha who practice the Vinaya will result in the Sangha organization being strong, without blemishes or faults, creating a good organizational image that will be a power to spread Buddhism. The Sangha organization also creates faith in society, motivating people to be interested in coming to believe, support, learn and practice the teachings of Buddhism, leading to a peaceful society with kindness towards each other, not harming and oppressing each other. It is a value to society.

Moreover, the True Dharma, namely pariyatti (study), paṭipatti (practice), and paṭivedha (penetration), will exist because the Vinaya is the foundation for refining oneself and developing oneself to the state of realizing the truth. As long as the Vinaya and religious persons who practice the Vinaya still exist, pariyatti (study), paṭipatti (practice), and paṭivedha (penetration), which are the core of Buddhism, will still exist. Therefore, the Vinaya is valuable to Buddhism.

Keywords: Vinaya; Value; Life; Society; Buddhism

บทนำ

ในฝ่ายบ้านเมือง วินัยเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการรักษาความมั่นคงของประเทศ เริ่มแต่การพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงามในการอยู่ร่วมกัน มีความรับผิดชอบต่อนานาชาติ มีความสามัคคี ความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และก่อให้เกิดสันติสุข ทั้งยังมีความเจริญรุ่งเรือง

เข้มแข็ง มั่นคงในด้านสังคม การเมืองการปกครอง และความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ หากขาดระเบียบวินัย ก็ยากที่จะรักษาความมั่นคงและมั่งคั่งของประเทศไว้ได้ ทั้งยังมีแต่จะประสบความเดือดร้อน วุ่นวาย ทะเลาะขัดแย้ง เบียดเบียนกัน ขาดความรักความสามัคคี ปราศจากสันติสุข และอาจนำไปสู่ความล่มสลายของสังคมในที่สุด

ในทางพระพุทธศาสนาก็เช่นกัน วินัยถือเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการดำรงรักษาพระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง มีความมั่นคงแพร่หลาย มีพุทธศาสนิกหรือศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนสถาน ศาสนพิธี และวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตแบบชาวพุทธที่เข้มแข็ง ทั้งนี้เพราะวินัยเป็นเครื่องมือฝึกฝนอบรมขัดเกลาพฤติกรรมทางกายวาจาอันเป็นพื้นฐานแห่งกุศลธรรมคือความดีงามให้เพิ่มพูนยิ่งขึ้นเช่น สมาธิ และปัญญาจนพัฒนาสู่ความพ้นจากภาวะของปุถุชนเข้าสู่ภาวะของอริยบุคคล รู้แจ้งสัจธรรม เข้าถึงสันติสุขจนสามารถยังหมู่แห่งภิกษุที่เรียกว่าสังฆะ ซึ่งก่งขาวิตรณิณวินิฏา ได้ให้ความหมายไว้ 2 นัยยะ คือ 1) หมู่พระอริยบุคคล 8 จำพวกที่บริหารสืบสานพระพุทธศาสนาด้วยทิวาสัมมัญญตาและศีลสัมมัญญตา 2) หมู่ภิกษุที่กำจัดกิเลสด้วยอริยมรรคและอริยผลซึ่งการปฏิบัติตนตามพระวินัยในฐานะปัจเจกบุคคลย่อมส่งผลให้สังฆะให้เป็นสังคมที่มีบุคคลต้นแบบแห่งความดีที่ผ่านกระบวนการขัดเกลาด้วยวินัยจนมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย งดงามน่าเลื่อมใส ดุจเส้นด้ายที่ร้อยเรียงดอกไม้บานาพรหมให้รวมกันเป็นระเบียบไม่กระจัดกระจาย กลายเป็นพวงดอกไม้ที่มีคุณค่าน่าชวนชม ในทางตรงกันข้าม หากภิกษุในฐานะปัจเจกบุคคลไม่สนใจใฝ่ศึกษาปฏิบัติตามพระวินัย นอกจากจะส่งผลต่อตนเองให้เกิดความเดือดร้อนและขาดความเจริญอกงามในภูมิธรรมที่สูงขึ้นแล้ว ยังส่งผลต่อสังฆะให้เป็นที่เสื่อมศรัทธาของสาธุชนและเป็นอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยรวมด้วย ดังนั้นก่อนจะนำเสนอว่าพระวินัยมีคุณค่าต่อชีวิต สังคม และพระพุทธศาสนาอย่างไรรั้น ผู้เขียนจะกล่าวถึงลักษณะ ประเภท และการปฏิบัติตามพระวินัย ตามลำดับดังนี้

1. ลักษณะพระวินัย

ในพระวินยปิฎก คัมภีร์จุฬวรรค พระพุทธเจ้าตรัสลักษณะวินัยไว้ว่ามีลักษณะเป็นไปเพื่อคลายกำหนด เพื่อปราศกิเลส เพื่อไม่สะสม เพื่อมกน้อย เพื่อสันโดษ เพื่อความสงบ เพื่อบำเพ็ญเพียร และเพื่อความเป็นคนเลี้ยงง่าย (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2500; Vi.Cū.(Pali) 7/406/239) ในคัมภีร์มิลินทปัญหोธิบายลักษณะของศีลไว้ว่า ศีลมีลักษณะเป็นที่ก่อเกิดกุศลธรรมทั้งหลาย ได้แก่ อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 มรรคมืองค์ 8 เป็นต้น พระโยคาวจรผู้เคร่งครัดในศีล ย่อมบำเพ็ญกุศลธรรมทั้งหลายให้เจริญและดำรงอยู่ได้ เปรียบเหมือนพืชอาศัยพื้นดินแล้วย่อมเจริญอกงามได้ (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2547; Milinda. (Pali) 9/34) , (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2548, Milinda. A. (Pali) 9/112)

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้อธิบายลักษณะของวินัยไว้ว่าศีลคือเจตนางดเว้นหรือสำรวมระวังไม่ล่วงละเมิดพระบัญญัติซึ่งเป็นพื้นฐานรองรับกุศลธรรมคือความดีงามทั้งหลาย มีหน้าที่ในการกำจัดความทุกข์กล่าวคือโทษหรือความเสื่อมเสียให้หมดไป ก่อให้เกิดผลคือความสะอาดด้านพฤติกรรมทางกายวาจา และมีคุณธรรม 2 ประการคือhiri(ความละอายบาป) และโอตตปปะ(ความเกรงกลัวบาป)เป็นพื้นฐานให้เกิดศีล (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2540 ; Visuddhi. (Pali) 1/6/9)

ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่า วินัยหรือศีลมีลักษณะเป็นพื้นฐานแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย เช่น สมาธิ และปัญญา รวมถึงคุณธรรมอื่นๆ เช่น อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 มรรคมืองค์ 8 เป็นต้น และมีลักษณะ

เป็นไปเพื่อความมกน้อย สันโดษ เป็นคนเลี้ยงง่าย เป็นไปเพื่อความสะอาดกายวาจา มีhiriและโอตตปะเป็น ธรรมพื้นฐานที่คอยควบคุมจิตมิให้คิดหรือตรึกตรองในทางอกุศล ทำให้ปรับสภาพความเป็นอยู่ให้เกื้อกูลแก่ การปฏิบัติกิจต่างๆ รวมทั้งการพัฒนาตนเพื่อเข้าถึงจุดหมายที่ตั้งงามโดยลำดับจนถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต แห่งการประพาสพรหมจรรย์

2. ประเภทของพระวินัย

ในคัมภีร์ต่างๆ มีปรากฏประเภทแห่งพระวินัยพร้อมคำอธิบายที่ต่างกันบ้าง เหมือนกันบ้าง ตามทรรศนะของผู้รจนา คัมภีร์ นั้นๆ เช่น ในอรรถกถาขุททกนิกาย สุตตนิบาต (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2532; Khu.Su.A. (Pali) 2/264/12) กล่าวถึงวินัยว่ามี 2 อย่าง สรุปได้ดังนี้

1) อนุคาริกวินัย คือวินัยของบรรพชิตผู้ไม่มีเรือน ได้แก่ จตุปารีสุทธิศีล คือ (1) ปาติโมกขสังวร ศีล ได้แก่ ภิกขุปาติโมกข์ และภิกขุณีปาติโมกข์ (2) อินทริยสังวรศีล ศีลคือการสำรวมอินทริย์ ระวังมิให้บาป อกุศลธรรมครอบงำเมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทริย์ทั้ง 6 (3) อาชีวาปารีสุทธิศีล ศีลคือความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่ประกอบอบเนสนาคือการแสวงหาไม่เหมาะสม มีหลอกลวงเขาเลี้ยงชีพ เป็นต้น และ (4) ปัจจัยสันนิสสิตศีล ศีลที่เกี่ยวกับปัจจัย 4 ได้แก่ปัจจัยเวกขณ คือพิจารณาใช้สอยปัจจัย 4 คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช มิใช่เพื่อเล่นมัวเมาประดับตกแต่ง แต่เพื่อบรรเทาทุกข์ขเวทนา เพื่อชีวิตดำรง อยู่ได้ และเพื่อประพาสพรหมจรรย์

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้กล่าวถึงอินทริยสังวรศีล อาชีวาปารีสุทธิศีล และปัจจัยสันนิสสิตศีลในแง่ที่เป็นส่วนเสริมสนับสนุนให้การปฏิบัติตามปาติโมกขสังวรศีลมีประสิทธิภาพและความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และ กล่าวถึงศีลคือเจตนางดเว้นจากอาบัติต่างๆ มิให้ล่วงละเมิดอาบัติหนักและอาบัติเบา (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2540 ; Visuddhi. (Pali) 1/19/45)

2) อคาริกวินัย คือวินัยของคฤหัสถ์ ได้แก่ การเว้นจากอกุศลกรรมบถ 10 ประการ คือ (1) ปาณาติบาต การทำลายชีวิต (2) อทินนาทาน ถูเอาของที่เขาไม่ได้ให้ (3) กาเมสุมิฉฉาจาร ประพฤติผิดใน กาม (4) มุสาวาท พูดเท็จ (5) ปิสุณวาจา พูดส่อเสียด (6) ผรุสวาจา พูดคำหยาบ (7) สัมผัปปลาปะ พูดเพ้อ เจ้อ (8) อภิขเฌา ละโมบคอยจ้องอยากได้ของเขา (9) พยาบาท คิดร้ายเขา (10) มิจฉาทิฎฐิ เห็นผิดจาก คลองธรรม (Phra Brahma Kunaporn (P.A. Payutto, 2008, pp. 471-472)

มังคลัตถทีปนี ได้กล่าวถึงวินัยไว้ 2 อย่างคล้ายกันกับอรรถกถาขุททกนิกาย สุตตนิบาต ต่างกัน แต่ในมังคลัตถทีปนี (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2551; Maṅgalathadīpanī. (Pali) 1/147/137) ใช้คำว่า “อนาคาริยวินัย” และอธิบายว่าหมายถึง การไม่ต้องอาบัติ 7 กอง คือ 1) ปาราชิก 2) สังฆาทิเสส 3) ถุลลัจจัย 4) ปาจิตตีย์ 5) ปาฏิเทสนียะ 6) ทุกกฏ 7) พุพผาสิต และใช้คำว่า “อาคาริยวินัย” พร้อมอธิบายว่า หมายถึงการงดเว้นจากอกุศลกรรมบถ 10 ประการ (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2551 ; Maṅgalathadīpanī. (Pali) 1/199/160) ซึ่งมีรายละเอียดเหมือนที่กล่าวมาแล้ว จากประเภทแห่งพระวินัย ที่ปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ ที่กล่าวมานั้น สามารถสรุปวินัยได้ 2 อย่างคือ (1) อนาคาริยวินัย คือวินัยของ บรรพชิต (2) อาคาริยวินัย คือวินัยของคฤหัสถ์ ในบทความนี้ ผู้เขียนจะกล่าวถึงเฉพาะอนาคาริยวินัยโดย

เสนอประเด็นว่า การดำรงรักษาพระพุทธศาสนาต้องเริ่มต้นปฏิบัติตามวินัยอย่างไร และเมื่อปฏิบัติตามวินัยแล้วจะเกิดคุณค่าต่อชีวิต สังคม และพระพุทธศาสนาอย่างไร ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

3. การปฏิบัติตามพระวินัย

การดำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงยั่งยืนยาวนานนั้น คงมิใช่เฉพาะหน้าที่ของพระภิกษุแต่ฝ่ายเดียวเท่านั้น หากแต่เป็นหน้าที่ร่วมกันของพุทธบริษัท 4 คือภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาที่ต้องมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างหนักแน่นไม่หวั่นไหว กล่าวคือเชื่อมั่นในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เชื่อมั่นในกรรมและผลแห่งกรรมว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ตั้งใจศึกษาทรงจำคำสอนแล้วปฏิบัติตามโดยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เสียดสีเยาะเย้ยเพื่อเก้อกูลพระพุทธศาสนา เสริมสร้างปัญญารู้แจ้งเห็นจริงในสัจธรรม เพื่อลดละปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่น เข้าถึงความสุขที่แท้จริงแห่งชีวิตอันเป็นเป้าหมายคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือพื้นฐานที่สำคัญของความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาที่มีอาจละเลยได้ ก็คือความมีวินัยหรือมีศีลของบรรพชิตที่เรียกว่าอนาคาริกวินัยและวินัยของคฤหัสถ์ผู้เป็นอุบาสกอุบาสิกาที่เรียกว่าอากาสิควินัยโดยภาพรวม และมีอาจผลักภาระให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องเป็นผู้ปฏิบัติตามวินัยแต่เพียงฝ่ายเดียวได้ แต่ในฐานะที่ภิกษุและองค์กรสังฆะเป็นผู้นำในหมู่พุทธบริษัท จึงจำเป็นต้องเป็นต้นแบบแห่งความดีงามอันก่อให้เกิดศรัทธา ปสาทะแก่สาธุชนและเป็นแบบอย่างที่ดีงามแก่อุบาสกอุบาสิกา จึงดูเหมือนว่าภาระในความเป็นผู้ทรงศีลทรงวินัยของภิกษุต้องกลายเป็นความคาดหวังของสังฆมณฑลในหมู่ชาวพุทธ ดังนั้น ในบทความนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงการปฏิบัติตามอนาคาริกวินัยคือจุดปาริสุทธิสีล คือ ปาติโมกขสังวรศีล อินทริยสังวรศีล อาชีวกปาริสุทธิสีล และปัจฉยสันนิตตีสีล ที่มีความสัมพันธ์กันโดยอาศัยกันและกันในฐานะวินัยสำหรับปฏิบัติในชีวิตพรหมจรรย์ที่เรียกว่าอาทิพรหมจริยการศึกษา ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ละเลยวินัยส่วนรวมหรือวินัยเกี่ยวกับจารีตประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันของหมู่คณะที่เรียกว่าอภิสมจาริกการศึกษาที่ภิกษุจำเป็นต้องปฏิบัติร่วมกันเพื่อรับผิดชอบต่อการดำรงอยู่แห่งสังฆะ

ในพระพุทธศาสนาสอนว่าสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากของมนุษย์ในโลกนี้คือ การได้เกิดมาเป็นมนุษย์ การมี 'ชีวิตอยู่' ดำรงอยู่'ได้' การได้ 'ฟังพระสัทธรรม' และการ 'ปฏิบัติ' ของพระพุทธเจ้า (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2500 ; Khu.Dha.(Pali) 25/182/49) และ (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2532; Vi. A. (Pali) 1/135), (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2551; Maṅgalatthadīpanī. (Pali) 1/154/140) ฉะนั้น การที่ภิกษุได้รับสิ่งที่เกิดขึ้นยากพร้อมกันในภพชาติที่ตนเกิดมานั้น มิใช่สิ่งบังเอิญ หากแต่เป็นเพราะการได้บำเพ็ญบารมีมาเป็นแสนกัป จึงถือเป็นลาภอันประเสริฐที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ที่ยังมีชีวิตดำรงอยู่ ได้ผ่านระบบการกลั่นกรองรับการอนุญาตพรพพาอุปสมบทเข้ามาอยู่ในสังฆะด้วยวิธียุติดุจดุคกัมมุปสัมปทา (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2532; Vi. Mahā. A. (Pali) 1/-/138), (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2532 ; Kaṅkhā. Abhinavatīkā (Pali) 178) ได้ศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ในขณะที่พระพุทธศาสนายังดำรงอยู่โดยมีพระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระพุทธเจ้า จึงควรที่จะได้ปฏิบัติขัดเกลาดน ดำรงตนอยู่ในสมณภาวะตามหลักอนุศาสน์ 8 อย่างคือถือปฏิบัติตามหลักนิสสัย 4 ละเว้นอกุศล 4 (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2500; Vi. Ma. (Pali) 4/73/74, 4/128-129/139-141) ตามที่ได้รับจากพระอุปัชฌาย์ในวันแรกที่รับอุปสมบท อันเป็นฐานสำคัญที่คงความเป็นสมณภาวะไว้ให้แตกต่างจากคฤหัสถ์ เป็นที่น่าเคารพกราบไว้บูชา ละเว้นความประพฤติไม่เหมาะสมทั้งปวง (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2540; Visuddhi. (Pali) 1/14/18) ศึกษาและปฏิบัติในสิกขาบท

ทั้งหลายให้บริบูรณ์ เคารพยำเกรงภิกษุผู้เถระ มีหิริโอตตปปะ นุ่งห่มเรียบร้อย มีอาภักิริยาน่าเลื่อมใส
 สำรวมสติ ระงับอินทรีย์ 6 มิให้บาปธรรม เช่น ความชอบ ความซังเข้าครอบงำในเมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง
 จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัส และใจคิดเรื่องราวต่างๆ ดำรงชีพอย่างบริสุทธิ์ คือเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ไม่
 แสวงหาลาภในทางที่ผิด กล่าวคือไม่อดอ้างคุณวิเศษที่ไม่มีในตนเพื่อให้ชาวบ้านเลื่อมใส ไม่ชักส่อขาย-หญิง
 ให้เป็นสามีภรรยากัน ไม่ออกปากขออาหารเพื่อตน ไม่พูดล่อลวงหรือยกยอให้เขารักเพื่อประสังค์ลาภ ไม่เส
 แสร้งทำเคร่งครัดให้เขาเลื่อมใส พิจารณาปัจจัย 4 คือจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชแล้วจึงบริโภค
 หรือใช้สอยเพื่อประพุดิพรหมจรรย์ รู้ประมาณในการบริโภค ประกอบความเพียรตื่นตัวอยู่เป็นนิตย์ มี
 สติสัมปชัญญะ มกน้อย และสันโดษ (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2500; An. Catukka. (Pali)
 21/198/232-233) ในปัจจัย 4 กล่าวคือยินดีตามที่ได้ ยินดีตามกำลัง และยินดีตามความถูกต้องเหมาะสมไม่
 ผิดหลักพระธรรมวินัยกล่าวคือเมื่อได้ปัจจัย 4 ที่ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง ประณีตหรือหยาบ มีราคามากหรือน้อย ก็
 ยินดีตามที่ได้ พอใจตามที่มี ไม่สร้างความอึดอัดใจและทำลายศรัทธาปสาทะของผู้ให้ หรือหากได้มากเกินไป
 ความจำเป็นของตนก็แบ่งปันแก่เพื่อนสหพรหมจารี ซึ่งการจะปฏิบัติได้ดังนี้ จำต้องมีขันติคือความอดทนใน
 การดำรงชีวิตที่ต้องฝึกฝนตนเองให้เคยชินกับความลำบากเพราะขาดแคลนปัจจัย 4 อดทนที่จะรักษาความ
 ซื่อตรงต่อพระวินัยโดยไม่ฝ่าฝืนล่วงละเมิด (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2538 ; Sārattha.ṭīkā
 (Pali) 2/39/43) สิ่งที่ขาดไม่ได้อีกประการหนึ่งในการดำรงสมณภาวะในชีวิตพรหมจรรย์ของภิกษุก็คือการ
 ตรวจสอบตักเตือนตน ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงวางไว้เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับภิกษุ ปรากฏในปัฟฟชิตอกนิห
 สูตร อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ซึ่งผู้เขียนสรุปได้ดังนี้คือต้องเตือนตนเองอยู่เสมอว่าตนมีเพศต่างจากคฤหัสถ์
 เลี้ยงชีพอยู่ได้เพราะอาศัยผู้อื่น ควรสำรวมรักษาอาภักิริยาของสมณะ สำรวจตนว่ามีศีลบกพร่องน่าตักเตือน
 หรือไม่ มีจุดบกพร่องของศีลที่เพื่อนพรหมจารีผู้รู้ดีเตือนได้หรือไม่ เตือนตนว่าจักต้องมีความพลัดพรากจาก
 ของรักของชอบใจทั้งสิ้น เตือนตนว่าเรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรม
 เป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของ
 กรรมนั้น เตือนตนมิให้ประมาทว่า วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่ สำรวจตนว่า ยังยินดีอยู่ในเรือนว่าง
 อยู่หรือไม่ ญาณทัสสนะที่เราบรรลุมีอยู่หรือไม่ (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2538; An.Dasaka.
 (Pali) 24/48/69) การตรวจสอบตักเตือนตนอย่างนี้ จะเป็นแรงกระตุ้นเตือนให้หนักแน่นปฏิบัติตามพระวินัย
 โดยเคร่งครัดมิให้ศีลต่างพร้อยหรือขาด แต่ในระหว่างที่เพียรพยายามรักษาพระวินัยนั้น หากเผลอล่วงละเมิด
 ไป ถ้าเป็นอาบัติสังฆาทิเสส ต้องหลีกออกจากสังฆะไปอยู่อุบรรมตนตามจำนวนวันที่ต้องอาบัติ (ภาษาพระ
 เรียกว่า ฐฏฐานวิธิ เรียกอีกอย่างว่า ฐฏฐานคามินี หมายถึงระเบียบเป็นเครื่องออกจากอาบัติกล่าวคือวิธี
 ปฏิบัติสำหรับภิกษุผู้จะเปลื้องตนออกจากอาบัติสังฆาทิเสส ประกอบด้วยพิธี 4 อย่างคือ ปรีวาส มานัต
 อัphan และปฏิกัสนา) (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2500 ; Vi.cū. (Pali) 6/75-184/100-216)
 ถ้าเป็นอาบัติ 5 อย่างที่เหลือ ต้องแสดงอาบัติพร้อมอธิฐานจิตว่า “จักไม่กระทำอย่างนั้นอีก จักไม่พูดอย่าง
 นั้นอีก จักไม่คิดอย่างนั้นอีก” (ภาษาพระเรียกว่า เทสนาวิธิ เรียกอีกอย่างว่า เทสนาคามินี หมายถึงระเบียบ
 ว่าด้วยการแสดงอาบัติหรือปลงอาบัติ ซึ่งอาบัติที่แสดงหรือปลงได้นั้น ได้แก่ ฤลลัจฉัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ
 ทุกกฎ และทุพภาสิต) (Buddhist Dictionary Glossary edition, 2008, p. 140) พุทธโษบายนี้ผู้เขียนมองว่า
 พระพุทธองค์ทรงมุ่งให้โอกาสแก่ภิกษุในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองในกรณีที่เป็นความผิดไม่ร้ายแรง ยัง

พอให้อภัยและพอที่จะดำรงสมณภาวะต่อไปได้ อันจะเป็นวิธีการผ่อนผันที่ไม่สร้างความกดดันแก่สมาชิกในสังฆมณฑลเกินไป และที่สำคัญทรงมุ่งให้ภิกษุสงฆ์สาวกต่างได้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรในการขัดเกลาหรือพัฒนาตนของกันและกัน เป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีงามให้กัน ทั้งเป็นพลังผลักดันให้กันในการเข้ามาในขอบเขตแห่งสังฆะที่งดงาม ในรูปแบบที่ปรับตัวทีละน้อย เพื่อลดความตึงเครียดในพระธรรมวินัยจนกว่าจะมีสติสมบูรณ์บรรลุธรรมซึ่งจะเป็นเหตุให้ไม่ล่วงละเมิดพระวินัยอีกต่อไป

จากสาระทั้งหมดที่กล่าวมาล้วนเป็นองค์ประกอบของการปฏิบัติตามพระวินัยของภิกษุที่จะเสริมสร้างการทำหน้าที่ศึกษาขัดเกลาตนตามระบบไตรสิกขาโดยเฉพาะอริสัลลสิกขา พร้อมศึกษาและสำเหนียกหรือตระหนักรู้ถึงความรับผิดชอบและร่วมใช้กฎเกณฑ์แห่งสังฆะกล่าวคือสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้มิให้ล่วงละเมิด ในภาวะที่แม้จะมีภูมิหลังที่แตกต่าง เช่น ท้องถิ่นที่อยู่ ขาดิกำเนิด ระดับฐานะวงศ์ตระกูล และลักษณะนิสัย ก็ละทิ้งความยึดติดในภูมิหลังนั้นเสีย โดยใช้ชีวิตและประพฤติตัวดำรงตนตามพระวินัยเสมอเหมือนเพื่อนสหพรหมจารีผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบทั้งหลาย (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2532; Vi. Mahā. A. (Pali) 1/44-45/242) (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2532; Kaṅkhā. Abhinavaṭṭikā (Pali) 190) เมื่อประพฤติตัวดำรงตนได้อย่างนี้ย่อมได้ชื่อว่าได้วางพื้นฐานแห่งความดีงามให้เกิดขึ้นแก่สมณภาวะของตน ดังในคัมภีร์กัฆาวิตรณโอภินวฏีกา กล่าวไว้ว่า ศีลคือสิกขาบทหรือคณปาติโมกข์ เป็นเบื้องต้น เป็นพื้นฐานแห่งกุศลธรรมทั้งหลายเหล่านั้น ทั้งที่เป็นปริตธรรม(ธรรมระดับกามาวจร) มหัคคตธรรม (ธรรมระดับรูปาวจรและอรุปาจร) และโลกุตตรธรรมกล่าวคือสมาธิและปัญญาอันไม่มีโทษ (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2532; Kaṅkhā. Abhinavaṭṭikā (Pali) 131) หรือในคัมภีร์วิสุทธิมรรคที่พระพุทธโฆสะจารย์ได้อ้างเอาพุทธพจน์มาตั้งเป็นกระพุ่มเนื้อหาของคัมภีร์ทั้งหมดว่า “ภิกษุเป็น คนมีปัญญา ตั้งอยู่ในศีลแล้วอบรมจิตและปัญญา มีความเพียร มีปัญญารักษาตนจะพึงสงฆ์นี้ได้” (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2500; Sam. Sa. (Pali) 15/23/16, 15/192/198) (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2540; Visuddhi. (Pali) 1/1/1)

จากพุทธพจน์ที่ยกมากล่าวได้ว่า ศีลเป็นพื้นฐานของกุศลธรรมหรือคุณธรรมทั้งหลาย สมาธิและปัญญาก็เป็นหนึ่งในกุศลธรรมหรือคุณธรรมทั้งหลายที่ต้องมีศีลหรือวินัยเป็นฐานศีล ย่อมบำเพ็ญกุศลธรรมทั้งหลายให้เจริญได้ และกุศลธรรมทั้งหลายย่อมไม่เสื่อมไป เปรียบเหมือนพีชอาศัยพื้นดินแล้วย่อมเจริญงอกงามได้ ภิกษุจะเจริญญาณหรือวิปัสสนาอย่างหนึ่งอย่างใดก็ตาม ขาดไม่ได้เลยก็คือต้องมีศีลบริสุทธิไม่ต่างพร้อย ทั้งนี้ก็เพื่อไม่ให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายใจหรือเสียความมั่นใจในตนเอง ไม่ให้มีเสี้ยนหนามแห่งความทุกข์มาคอยสะกิดขัดขวางรบกวนจิตใจให้เกิดความเดือดร้อน เมื่อใจไม่เดือดร้อนสับสน ความรำเริงและปิติดีมีดังก่เกิดขึ้น และส่งผลให้ใจสงบไร้ความฟุ้งซ่าน เกิดความสุขเป็นความปลอดภัยไร้ทุกข์รบกวน จิตที่มีความสุขเป็นจิตที่มีพลังหนักแน่นพร้อมส่งผลต่อให้เกิดสมาธิ ตั้งมั่นแน่วแน่ อันเป็นพื้นฐานสู่ปัญญาความรู้แจ้งเห็นจริงในสัจธรรม

4. คุณค่าของพระวินัย

การที่วินัยจะมีคุณค่าต่อการธำรงรักษาพระพุทธศาสนาได้นั้น จำต้องเริ่มต้นจากภิกษุนั่นเองก่อน กล่าวคือต้องปฏิบัติขัดเกลาตนจนเกิดผลแก่ชีวิตเป็นความสุข ความเจริญงอกงามในกุศลธรรมหรือถึงขั้นบรรลุธรรมอันเป็นส่วนตนแล้ว ผลแห่งความดีงามนั้นจะส่งผลถึงสังคมหรือองค์กรสงฆ์ และส่งต่อไปยังการธำรง

รักษาพระพุทธศาสนาได้ในที่สุด ดังนั้นผู้เขียนจะนำเสนอคุณค่าต่อชีวิตของภิกษุ คุณค่าต่อสังคมและคุณค่าต่อการรักษาพระพุทธศาสนา เป็นลำดับดังนี้

4.1 คุณค่าต่อชีวิต วินัยหรือศีลมีคุณค่าต่อชีวิตในแง่ที่เป็นเครื่องขัดเกลาดนทางกายและวาจา เพื่อความก้าวหน้าในคุณธรรมที่สูงขึ้นของภิกษุซึ่งเป็นคุณค่าในจิตใจที่จะทำให้จิตใจบริสุทธิ์ปลอดโปร่ง ความมีจิตใจที่บริสุทธิ์ปลอดโปร่งนี้เองจะเป็นพื้นฐานให้จิตสงบนิ่งจดจ่ออยู่กับอารมณ์กัมมัฏฐานอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งจนมีพลังถึงขั้นที่เกิดปัญญารู้แจ้งสัจธรรม ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “สมาธิอันบุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันบุคคลอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากอาสวะทั้งหลาย คือกามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ” (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2500; Dī. Ma. (Pali) 10/142-143/73) และตรัสไว้อีกว่า “วินัย (ย่อมมี) เพื่อประโยชน์แก่สังวร สังวรเพื่อประโยชน์แก่วิปฏิสาร วิปฏิสารเพื่อประโยชน์แก่ปราโมทย์ ปราโมทย์เพื่อประโยชน์แก่ปีติ ปีติเพื่อประโยชน์แก่ปัสสัทธิ ปัสสัทธิเพื่อประโยชน์แก่สุข สุขเพื่อประโยชน์แก่สมาธิ สมาธิเพื่อประโยชน์แก่ยถาภูตญาณทัสสนะ ยถาภูตญาณทัสสนะเพื่อประโยชน์แก่อนิพพิทา นิพพิทาเพื่อประโยชน์แก่วิราคะ วิราคะเพื่อประโยชน์แก่วิมุตติ วิมุตติเพื่อประโยชน์แก่วิมุตติญาณทัสสนะ วิมุตติญาณทัสสนะเพื่อประโยชน์แก่อนุปาทาปรีนิพพาน (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2500; Vi.Pa. (Pali) 8/366/344-345), (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2500; Añ. Ekādasaka. (Pali) 24/1/1-2)

จากพุทธพจน์ดังกล่าว จึงสรุปได้ว่า พระวินัยมีคุณค่าต่อชีวิตเริ่มต้นแต่การขัดเกลาดนให้สะอาดทางกายและวาจา จนถึงจิตใจที่ข้ามพ้นกิเลสเข้าสู่นิพพานเป็นที่ข้ามโอฆะคือกิเลสได้ ดังที่ตรัสไว้ในคัมภีร์สังยุตตนิกาย สคาถวรรคว่า “บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีล มีปัญญา มีจิตตั้งมั่นดี ปราศจากความเพียร อุทิศกายและใจตลอดกาลทุกเมื่อ ย่อมข้ามโอฆะที่ข้ามได้ยาก” (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2500; Sam.Sa. (Pali) 15/96/62), (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2540; Visuddhi. (Pali) 1/3/3) อนึ่ง แม้ในปัจจุบันนี้ เป็นที่สังเกตว่า ภิกษุผู้ปฏิบัติเคร่งครัดในพระวินัย มีสืลาจารวัตรที่งดงามประพฤติปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย มุ่งอุทิศตนถวายพระพุทธศาสนาเป็นพุทธบูชา มีเป้าหมายมุ่งขัดเกลากิเลสและชำระกิเลส ถึงจะหลีกเล่นพำนักอยู่ตามป่าเขาถ้ำเฝ้าไพรอยู่ห่างไกลผู้คนมากมายเพียงใดก็ตาม แต่เกียรติศัพท์ของท่านเหล่านั้นก็เป็นที่น่าประหลาดใจยิ่งความเลื่อมศรัทธาให้เกิดแก่สาธุชนเป็นจำนวนมาก ผู้คนต่างมุ่งหมายเข้ากราบไหว้บูชาสักการะ เหมือนในครั้งพุทธกาล ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทกล่าวถึงเรื่องท้าวสักกเทวราชเกิดความเลื่อมใสในสืลาจารวัตรของพระมหากัสสปเถระ อยากจะบำเพ็ญทานเพิ่มบุญแก่ตน จึงนิรมิตตนเป็นอุบาสกมาถวายอาหารบิณฑบาตแต่ท่านแล้วเกิดปิติเสด็จกลับวิมาน เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ท่านผู้ปฏิบัติเคร่งครัดในพระวินัย แม้อยู่ห่างไกลผู้คนมากมายเพียงใด มนุษย์และเทวดาก็เข้าหาเพื่อถวายสักการะบูชาด้วยความเลื่อมใสและเชื่อว่าเป็นเนื้อหานุญอันประเสริฐดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “กลืนดอกไม้ ไปทวนลมไม่ได้... แต่กลืนศีลของสัตบุรุษ (คนดี) ย่อมไปทวนลม หอมกรุ่นไปทั่วทิศ” (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2532; Khu.Tha. A (Pali) 1/54/313) จะเห็นได้ว่า วินัยที่ภิกษุปฏิบัติแล้ว แม้เป็นเพียงข้อประพฤติทางกายและวาจาตามพระพุทธบัญญัติ แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่เกื้อกูลแก่จิตใจเป็นปัจจัยแห่งความสุข ช่วยให้เกิดสมาธิและเอื้ออำนวยให้เกิดปัญญา จนถึงขั้นข้ามโอฆะคือกิเลสได้เข้าถึงความสุขที่แท้จริงและเป็นที่เจริญศรัทธา เป็นเนื้อหานุญอันประเสริฐของสาธุชน ดังนั้น เมื่อวินัยหรือศีลมีคุณค่าต่อชีวิตในแง่ที่เป็นฐานแห่งความสุขที่แท้จริงถึงเพียงนี้ จึงไม่ควรที่จะล่วงละเมิดหรืออย่าทำลาย

หากแต่ควรสำเนียงตระหนักถึงความรักและห่วงหาอาทรในพระวินัย เคารพวินัย มีความตระหนักว่าการไม่ล่วงละเมิดวินัยจนกลายเป็นศีลได้นั้นเป็นสิ่งล้ำค่า จึงระวังรักษามิให้ต่างพร้อยหรือขาดไป ดังข้อความที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า “ท่านทั้งหลาย ผู้ตามรักษาศีล จงเป็นผู้มีศีลเป็นที่รัก มีความเคารพในศีลทุกเมื่อเกิดเหมือนนางนาคต้อยตืดรักษาฟองไข่ เหมือนจามรีรักษาขนหาง เหมือนมารดารักษานูตารผู้เป็นที่รักคนเดียวเหมือนคนมีตาข้างเดียวรักษาตาที่เหลืออยู่ข้างเดียวฉะนั้น” (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2540; Visuddhi. (Pali) 1/19/37) ความตระหนักว่าพระวินัยหรือศีลเป็นสิ่งที่มีความค่าและเป็นพื้นฐานของความดีงามทั้งหลายทั้งปวงจะทำให้เกิดความรักและห่วงหาอาทร มุ่งมั่นที่จะรักษาเสมือนว่ามีเหลืออยู่เพียงสิ่งเดียวที่ไม่อาจจะปล่อยให้สูญหายไปได้ ถือเป็นความรู้สึกที่รับผิดชอบพระวินัยในระดับที่เคร่งครัด ซึ่งแท้จริงการรักษาพระวินัยนั้น โดยพุทธประสงค์มิใช่มีไว้เพื่ออวดดีตน(ประโยชน์ตน)อย่างเดียวเท่านั้น แต่มีไว้เพื่อประคับประคอง(ประโยชน์ผู้อื่น) กล่าวคือประโยชน์สังคมด้วย ทั้งนี้เนื่องจากโดยวิถีชีวิตของภิกษุเอง มิได้เป็นภิกษุขึ้นมาโดยลำพัง หากแต่เกิดมาจากพระวินัย ต้องมีอุปัชฌาย์ อาจารย์ และสงฆ์คัดกรองเข้าเป็นสมาชิกของสังฆะ มีข้อวัตรต่างๆ ทั้งที่จะพึงปฏิบัติโดยส่วนตนและส่วนรวม และที่สำคัญยิ่งยังต้องมีชีวิตที่ดำรงอยู่โดยอาศัยผู้อื่นหรือสังฆะเป็นผู้อุปถัมภ์บำรุงด้วย ฉะนั้นภิกษุจึงจำต้องตระหนักอยู่เสมอว่าจะปฏิบัติตนทางพระวินัยอย่างไรจึงจะเกิดคุณค่าต่อสังฆะในฐานะที่ตนเป็นสมาชิกของสังฆะนั้น และทำอย่างไรองค์กรสังฆะจะมีภาพลักษณ์ที่ดีงาม เป็นที่เคารพและศรัทธาของสังฆมออุปถัมภ์กล่าวคือพุทธศาสนิกชนอย่างยั่งยืนตลอดไป

4.2 คุณค่าต่อสังคม หลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคม สะท้อนถึงเจตนารมณ์ในการเป็นสังคมต้นแบบก็คือศีลหรือวินัย เพราะเป็นระบบควบคุมความประพฤติหรือการแสดงออกทางกายและวาจาซึ่งจะมีผลกระทบต่อสังคมโดยตรง เป็นระเบียบปฏิบัติตนเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางสังคม รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ เป็นต้น ซึ่งในบทความนี้ ผู้เขียนมุ่งกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนคือสังฆะหรือองค์กรสงฆ์เป็นหลัก ซึ่งต้องมีวินัยทั้งในส่วนที่เป็นอาทิพรหมจริยกาสิกขา กล่าวคือข้อปฏิบัติอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหาย และวางโทษไว้และอภิสมาจาริกาสิกขา คือหลักการศึกษอบรมในฝ่ายขนบธรรมเนียม ประเพณี ระเบียบ กฎเกณฑ์ และความเป็นอยู่ที่ดีงามสำหรับนำความประพฤติและความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ให้ดีงามมีคุณค่าน่าเลื่อมใสยิ่งขึ้น (Teachers staff of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2016, p. 7) อันเป็นหลักพื้นฐานในการสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรสังฆะอย่างควบคู่กันไป มีความสำคัญต่อสังฆะไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน กล่าวคืออาทิพรหมจริยกาสิกขาเป็นหลักในการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลให้เรียบร้อยดีงามทั้งกายวาจา ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่หยาบกระด้างสู่พฤติกรรมที่ละเอียดเรียบร้อยดีงาม มีสัจจารวัตรเสมอเหมือนภิกษุผู้ประพฤติปฏิบัติดี พร้อมทั้งจะมีภาพลักษณ์กลมกลืนเข้าเป็นสมาชิกในสังฆะอย่างเป็นเนื้อเดียวกัน ในขณะเดียวกัน ก็ปฏิบัติตามหลักอภิสมาจาริกาสิกขาที่ว่าด้วยหลักเกณฑ์การปฏิบัติที่มีความสัมพันธ์กับส่วนรวม เช่น ข้อวัตรต่างๆ กฎนิคหกรรม หลักมหาปเทศ และอธิกรณสมณะ รวมถึงพิธีกรรมหรือจารีตประเพณีต่างๆ เช่น พิธีกรานกฐิน การอยู่จำพรรษา เป็นต้น

หลักอภิสมาจาริกาสิกขานั้น มีเจตนารมณ์คือการรักษาความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันของภิกษุในฐานะสมาชิกแห่งสังฆะ โดยเป้าหมายคือความเป็นสังฆสมาคมคิ กล่าวคือความพร้อมเพรียงกันทำอุโบสถ ปวารณา และสังฆกรรมต่างๆ โดยไม่แยกกัน ทั้งยังมีความเห็นตรงกันในเรื่องพระธรรมวินัย พุทธภาษิต และ

อาบัติ อนาบัติ เป็นต้น (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2500; Vi.cū. (Pali) 7/353/148-149) ทั้งนี้ เพื่อป้องกันความเสื่อมเสียที่จะเกิดขึ้น รวมถึงการกำจัดความไม่ดีไม่งามออกไป โดยรวมแล้วพระพุทธองค์ ทรงประสงค์ให้องค์กรสงฆ์มีความเรียบร้อยและอยู่อย่างผาสุก ทรงมุ่งป้องปรามภิกษุหัวดื้อมิให้ละเมิดพระวินัย ส่งเสริมเอื้ออำนวยด้านบุคคลสปปายะให้ภิกษุผู้ทรงศีลได้อยู่ประพฤติดุจธรรมอย่างผาสุก จัดการปัญหาเก่าป้องกันปัญหาใหม่ที่จะเกิดขึ้น ทำคนไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส รักษาคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นไป เพื่อบรรลุพระพุทธานุสาสนาให้มั่นคงสืบไป และเพื่อความเอื้อเฟื้อพระวินัย (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2500; Vi. Mahā. (Pali) 1/39/24-26) ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าในเมื่อนุชย์เป็นสัตว์สังคม นิยมอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีการคบหาสมาคมไปมาหาสู่กัน อยู่ร่วมกันในสังคมซึ่งมีกฎศีลธรรมทางศาสนา มีกฎเกณฑ์ของสังคม มีวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมทั้งหมดนี้เรียกว่า “วินัย” นุชย์อยู่ร่วมกันในสังคมนั้น จึงมีการสื่อสารกัน 2 ทิศทาง ต่างเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ จึงมีโอกาสรับสิ่งดีงามและไม่ดีงามไปพร้อม ๆ กัน มีโอกาสพอใจและไม่พอใจต่อกัน มีทั้งผู้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และผู้ละเมิดกฎเกณฑ์ มีโอกาสจะประพฤติดุจคนองคละงอธรรม อันจะก่อความเดือดร้อนใจในภายหลังได้ ดังนั้น จึงต้องมีศิลปะในการอยู่ร่วมกัน (Phra SriKamphīrayana (Somjin Wanjan), 2013, p. 157) เพื่อความเป็นระเบียบในสังฆะหรือองค์กรสงฆ์ อันจะนำมาซึ่งความเลื่อมใสศรัทธาทั้งส่วนตนและองค์กรสงฆ์ ส่งผลให้องค์กรสงฆ์มีความมั่นคงเข้มแข็งเป็นฐานอันมั่นคงที่จะดำรงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนและเผยแผ่คำสอนต่อไปได้

ดังนั้นการระวางมิให้ล่วงละเมิดพระวินัย จึงเป็นการรักษาศีลให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ทำให้เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของเพื่อนสหพหุจรี ไม่เป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ ต่างก็เคารพยกย่องยำเกรงกันและกัน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุพึงหวังว่า เราพึงเป็นที่รัก ที่ชอบใจ เป็นที่เคารพและยกย่องของเพื่อนสหพหุจรีทั้งหลาย พึงเป็นผู้รักษาศีลให้บริสุทธิ์เถิด (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2500; Ma.mū. (Pali) 12/65/43) มีหลักการอยู่ร่วมกันในองค์กรสงฆ์ ที่เรียกว่า สาราณียธรรม คือตั้งเมตตา ภายกรรม เมตตาจิกรรมและเมตตาโนกรรมในเพื่อนสหพหุจรีทั้งต่อหน้าและลับหลังคือช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน แม้เป็นของเล็กน้อยก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว เฉลี่ยเจือจานให้ได้มีส่วนร่วมบริโภคใช้สอยโดยทั่วกันโดยไม่แบ่งแยกอย่างมือคด มีศิลปบริสุทธิ์เสมอกันและมีปฏิญญาคือความเห็นที่ถูกต้องตรงกันในด้านหลักคำสอนอันจะไปสู่ความหลุดพ้นเสมอกันกับเพื่อนสหพหุจรีทั้งหลาย ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงสรุปว่าหลักสาราณียธรรมหรือหลักการอยู่ร่วมกันนี้ เป็นธรรมเครื่องระลึกถึงกัน ทำให้รักกัน ทำให้เคารพกัน ทั้งเป็นไปเพื่อการสงเคราะห์กัน การประสานใจกัน ความไม่วิวาทกันและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2500; Añ.Chakka. (Pali) 22/11/279-280)

อย่างไรก็ดี แม้จะทรงวางหลักใหญ่ไว้หลากหลายให้อยู่ร่วมกันในองค์กรสังฆะ แต่ก็ทรงวางหลักย่อยไว้ให้ปฏิบัติที่เรียกว่า “วัตร” อันหมายถึงข้อปฏิบัติต่างๆ ที่ภิกษุจำต้องกระทำ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงกำหนดไว้ให้เกิดความเหนียวแน่นในการบริหารจัดการทั้งด้านการปกครองและการให้การศึกษาอบรมนิสัยแก่สมาชิกใหม่ขององค์กร โดยเฉพาะสัทธินิวัตร อุปัชฌายวัตร อันตวาลิกวัตรและอาจริยวัตร ทั้งนี้เพื่อให้ทั้ง

อุปชฌาย์กับสัทธินาหาริก และอาจารย์กับอันเตวาลิกได้มีสัมพันธภาพที่ตึงต้ามต่อกันอันจะเป็นฐานให้สมาชิกใหม่ในสังฆะได้รับการฝึกฝนอบรมตนโดยมีอุปชฌาย์และอาจารย์เป็นกัลยาณมิตรคอยกำกับดูแลอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้เพราะทรงมีพุทธประสงค์ให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้นภายใต้การกำกับดูแลของสังฆะ อีกชั้นหนึ่ง ซึ่งพระวินัยทั้งในส่วนอาทิพรหมจริยกาสิกขา และอภิสมาจาริกาสิกขาถือเป็นส่วนสนับสนุนกันและกันให้เกิดองค์การสงฆ์ที่เข้มแข็งทั้งด้านการปกครองและการศึกษา มีพลังในการรักษาอารังพระพุทธศาสนาให้มั่นคงยั่งยืนสืบต่อไป

4.3 คุณค่าต่อพระพุทธศาสนา พระวินัยถือเป็นรากแก้วแห่งพระศาสนา หรือเป็นเสมือนตัวแทนของพระพุทธเจ้า ได้ทำหน้าที่แทนองค์พระศาสดาที่คอยชี้โทษบอกคุณแก่พระสงฆ์สาวกแทนพระพุทธองค์เสมือนยังทรงพระชนม์อยู่ ถือว่าพระวินัยได้ปฏิบัติหน้าที่แทนพระพุทธองค์ในการควบคุมและจัดการความเป็นอยู่ของสาวกหรือชาวพุทธให้ประพฤติปฏิบัติตามในการขัดเกลادنเพื่อเข้าถึงธรรมเป็นเสมือนได้เห็นพระพุทธเจ้า อยู่ใกล้ชิดพระองค์ ดังพุทธดำรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม” (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2500; Saṁ. Kha. (Pali) 17/87/96) การจะเห็นธรรมหรือบรรลุธรรมอันเป็นความจริงแท้แห่งชีวิต จำต้องมีการศึกษาและปฏิบัติตามพระวินัยสำรวมระวังมิให้ล่วงละเมิดพระบัญญัติ การสำรวมระวังไม่ล่วงละเมิดพระบัญญัติหรือวินัยนี้เอง ย่อมทำให้จิตใจปลอดโปร่งโล่งเบา ไร้ความเดือดร้อน มีความสุข ผู้ที่มีความสุขภายในตนจะคิดถึงส่วนรวมหรือองค์กรมากกว่าตัวเอง แท้จริงการบัญญัติพระวินัยของพระพุทธเจ้ามิได้ทรงมุ่งเพียงเพื่อประโยชน์ตน แต่ทรงมุ่งเพื่อองค์กรหรือส่วนรวมเป็นหลัก จะเห็นได้จากที่ตรัสดำหนิการรักษาศีลเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ ทรงยกย่องการรักษาศีลเพราะมุ่งรักษารัษฎธรรมหรือพระศาสนาอันได้แก่ สัทธิธรรม 3 อย่าง คือ 1) ปริยัติสัทธิธรรม ได้แก่ พุทธพจน์แม้ทั้งสิ้นรวมด้วยพระไตรปิฎก 2) ปฏิบัติสัทธิธรรม ได้แก่ ชุตตคุณ 13 ชั้นธวัตร 14 มหาวัตร 82 ศีล สมาธิ และวิปัสสนา และ 3) อธิคมสัทธิธรรม ได้แก่ อริยมรรค 4 สามัญผล 4 นิพพาน1 ทั้งนี้ก็เพราะเมื่อศึกษาพระบัญญัติหรือพระวินัยรวมถึงพุทธวจนะต่างๆแล้วนำไปปฏิบัติตามก็ย่อมบรรลุโลกุตระธรรมนั้นได้ (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2532; Vi. A. (Pali) 1/39/127)

จากข้อความดังกล่าว จะเห็นว่า พระพุทธศาสนาซึ่งได้แก่ ปริยัติ ปฏิบัติ และอธิคมหรือปฏิเวธ จะดำรงอยู่ได้เพราะมีพระวินัยเป็นฐาน หากไม่มีพระวินัยซึ่งเริ่มแต่ไม่มีการบัญญัติพระวินัย ไม่มีการปฏิบัติตามพระวินัย พระพุทธศาสนาจะดำรงอยู่ไม่ได้เลย ดังพระศาสนาของพระพุทธเจ้าวิปัสสี พระพุทธเจ้าสิขี และพระพุทธเจ้าเวสสภู ทรงแสดงธรรมน้อย เป็นเหตุให้วันวคัสตฤศศาสน์(คำสอนของพระพุทธเจ้ามีองค์ 9 คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัပ္ภุตธัมมะ และเวทัลละ (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2500; Vi. Mahā. (Pali) 1/7/13) , (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2500; Ma. mū. (Pali) 12/277-279/267-269) ของพระองค์จึงมีน้อย ทั้งมิได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แก่สาวก ไม่มีการแสดงปาติโมกข์ เมื่อสิ้นองค์พระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกแล้ว สาวกชั้นหลังๆ ต่างชื่อ ต่างโคตร ต่างชาติวรรณะ ได้เข้ามาบวชจากต่างตระกูล เธอเหล่านั้นพาให้ศาสนาสูญสิ้นไปเร็วพลัน เหมือนดอกไม้ นานาพรรณกองอยู่บนแผ่นกระดาน ยังไม่ร้อยด้วยด้าย ย่อมถูกลมพัดกระจัดกระจายไป แต่ในทางตรงกันข้าม ในศาสนาของพระพุทธเจ้า 3 พระองค์ คือ พระพุทธเจ้ากกุสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ และพระพุทธเจ้ากัสสปะ ทรงแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวก นวคัสตฤศศาสตร์ มีสุตตะเป็นต้นของพระองค์จึงมีมาก ทั้งทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แก่สาวก มีการแสดงปาติโมกข์ เมื่อสิ้นพระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกแล้ว สาวกชั้นหลัง ๆ ต่างชื่อ ต่างโคตร ต่างชาติวรรณะ ได้เข้ามาบวชจากต่างตระกูล เธอเหล่านั้นพาให้

พรหมจรรย์คือพระศาสนาดำรงอยู่ได้นาน (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2500; Vi. Mahā. (Pali) 1/19-20/8-10)

ดังที่พระมหากัสสปเถระได้ปรึกษาภิกษุทั้งหลายในคราวปฐมสังคายนาว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย พวกเราจะสังคายนาอะไรก่อน พระธรรมหรือพระวินัย” ภิกษุทั้งหลายเรียนว่า “ข้าแต่ท่านพระมหากัสสปะ เชื่อว่าพระวินัยเป็นอายุของพระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยยังตั้งอยู่ พระพุทธศาสนาจัดว่ายังดำรงอยู่ เพราะฉะนั้น พวกเราจะสังคายนาพระวินัยก่อน” (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2532; Vi. Mahā. A. (Pali) 1/5) ดังนั้นการมีพระวินัยและการปฏิบัติตามพระวินัยจึงถือเป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนา และการจะธำรงและเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น พระพุทธนาถเถระผู้รจนาคัมภีร์กัณฑ์ชาตรีถนอมวินัยกาไคยกา โอวาทปาติโมกข์ (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2500; Dī. Ma. (Pali) 10/90/43-44), (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2500; Khu. dha. (Pali) 25/184-185/23) มาอธิบายเชื่อมโยงระหว่างอิवासันขันติกับความเป็นบรรพชิตหรือภิกษุต้องเป็นของคู่กันเสมอ กล่าวคือบรรพชิตหรือภิกษุต้องมีขันติคือความอดกลั้น หากปราศจากความอดกลั้น จะเชื่อว่าเป็นบรรพชิตมิได้เลย และบรรพชิตต้องไม่ฆ่า ไม่กำจัด ไม่เบียดเบียนผู้อื่น (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2539; Gaṅkhā. A. (Pali) 161), (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2539; Dī. Ma. A. (Pali) 2/75) ไม่ว่าในสถานการณ์ความเสียหายอย่างใดก็ตาม คุณธรรมที่บรรพชิตหรือภิกษุต้องถือปฏิบัติเป็นตบะอย่างสูงสุดก็คือขันติเพื่อรักษาศีลให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ หากบรรพชิตหรือภิกษุขาดขันติก็จะนำไปให้เกิดการทุศีลหรือล่วงละเมิดพระวินัย เช่นการฆ่าหรือการเบียดเบียนเป็นต้นได้ ภิกษุผู้มีขันติธรรม นอกจากจะส่งเสริมสนับสนุนในการรักษาศีลให้บริสุทธิ์บริบูรณ์แล้ว ยังเสริมสร้างบุคลิกภาพให้ดูสงบเสถียรน่าเลื่อมใส อันจะก่อให้เกิดศรัทธาแก่สาธุชนได้ประพัตตามคำสอนหรือคำแนะนำ ตลอดถึงการอุปถัมภ์พระภิกษุสงฆ์ นับเป็นการสร้างสัมพันธภาพในการทำหน้าที่ร่วมกัน เพื่อให้พระพุทธศาสนามั่นคงดำรงอยู่ได้ตลอดไป

5. บทสรุป

พระวินัยมีลักษณะเป็นพื้นฐานหรือบ่อเกิดแห่งกุศลธรรมคือความดีงามทั้งหลาย เช่น เป็นไปเพื่อคายกำหนด ไม่สะสม มักน้อย สันโดษ สงัด ปราศจากความเพียร เป็นคนเลี้ยงง่าย มี 2 ประเภท คือ อนาคาริกวินัย หมายถึงวินัยของบรรพชิต ได้แก่จตุปาริสุทธิศีล และอาคาริยวินัย หมายถึงวินัยของคฤหัสถ์ ได้แก่ศีล 5 ศีล 8 หรืออุกกุศลกรรมบถ 10 ประการ

ผู้ปฏิบัติตามวินัยอย่างเคร่งครัดโดยมีหิริและโอตตปะเป็นฐานมิให้ล่วงละเมิด ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล การที่พระพุทธศาสนาจะดำรงอยู่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนทั้งหลายได้นั้น จำต้องมีวินัยซึ่งเป็นรากแก้วแห่งพระศาสนา ซึ่งพระสงฆ์สาวกควรนำไปปฏิบัติจนเกิดคุณค่า 3 ด้านคือ คุณค่าต่อชีวิต กล่าวคือมีความเป็นอยู่ผาสุก ไม่เดือดร้อน มีจิตเป็นสมาธิ จนเกิดปัญญารู้แจ้งสัจธรรม และหลุดพ้นจากกิเลสในที่สุด คุณค่าต่อสังคม กล่าวคือมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันของบุคคลในองค์กรสงฆ์ มีความรักเมตตาต่อกันด้วยหลักทวิญญูสามัญญตาและสีลสามัญญตา เกิดความสามัคคีทำให้องค์กรมีความเข้มแข็ง และมีพลังที่จะปฏิบัติกิจต่างๆร่วมกันเพื่อการธำรงพระพุทธศาสนา และมีคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา กล่าวคือเป็นรากแก้วของพระศาสนา และเป็นเสมือนตัวแทนพระพุทธเจ้าในการควบคุมและจัดการความเป็นอยู่ของสงฆ์สาวกให้ประพัตตาม

ปฏิบัติตนเพื่อธำรงรักษาพระสัทธรรม 3 ประการคือ ปรีชาปฏิบัติ และปฏิเวธให้มีความมั่นคงเป็นประโยชน์
แก่สาธุชนสืบไป

Reference

Books

- Monastic. (2015). *institutions and present day society*. Bangkok: Palitham Publishing House. In the company group Pet and Home Publishing Company Limited.
- Phra Brahma Kunaporn (P.A. Payutto). (2008). *Buddhist Dictionary Glossary edition*. paid-additional part 1 12th printing. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Printing Press.
- Phra Brahma Kunaporn (P.A. Payutto). (2016). *Buddhadhamma*. expanded edition 46th printing. Bangkok: Sahathamika Printing Company Limited.
- Phra Sri Kamphirayana (Somjin Wanjan). (2013). *Buddhist Philosophy*. Phra Nakhon Si Ayutthaya : Mahachulalongkornrajavidyalaya University Printing Press.

Phra Sri Kamphirayana (Somjin Wanjan) (2016). *Integrating Buddhism to strengthen administrative power*. Phra Nakhon Si Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Printing Press.

Teachers staff of Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (2016). *Vinaya Pitaka. revised edition*. 2nd printing. Phra Nakhon Si Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.

Pali and the Commentaries

Mahachulalongkornrajavidyalaya. (2500). *Mahāculātepitakam*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.

Mahachulalongkornrajavidyalaya. (2532). *Khuddakanikāya Suttanipāṭṭhakathā*. Bangkok: Viññāṇ

Mahachulalongkornrajavidyalaya. (2532). *Sumanāgalavilāsinī Dīghanikāya. SīlakkhandhaVaggavaṇṇanā*. Bangkok: Viññāṇ

Mahachulalongkornrajavidyalaya. (2539). *Vinayaṭṭhakathā Samantapasādikā*. (Paṭhamo, Duttiyo, Tatiyo Bhāgo) Bangkok: Viññāṇ

Mahachulalongkornrajavidyalaya. (2539). *Gaṇkhāvitaraṇīṭṭhakathāpālī*. Bangkok: Viññāṇ

Mahachulalongkornrajavidyalaya. (2539). *Visuddhimaggapakaraṇam*. (Paṭhamo Bhāgo) Bangkok: Viññāṇ

Mahachulalongkornrajavidyalaya. (2549). *Dhammapadaṭṭhakathā*. (Paṭhamo, Duttiyo, Tatiyo Bhāgo). Bangkok: Viññāṇ

The subcommentaries (Ṭīkā) of Vinaya and other scriptures

Mahachulalongkornrajavidyalaya. (2532). *GaṇkhāvitaraṇīPurāṇa-abhinavaṭṭikā*. Bangkok: Viññāṇ.

Mahachulalongkornrajavidyalaya. (2532). *Vimativinodanīṭṭikā*. (Paṭhamo, Duttiyo, Tatiyo Bhāgo). Bangkok: Viññāṇ.

Mahachulalongkornrajavidyalaya. (2536). *Sīlakkhandhavaggaṭṭikā*. Bangkok: Viññāṇ.

Mahachulalongkornrajavidyalaya. (2538). *Sartthādīpanīṭṭikā*. (Paṭhamo, Duttiyo, Tatiyo Bhāgo). Bangkok: Viññāṇ.

Mahachulalongkornrajavidyalaya. (2540). *Milindapañhāpakaraṇam*. Bangkok: Viññāṇ

Mahachulalongkornrajavidyalaya. (2541). *Milindapañhaṭṭhakathā madhuratthappakāsinī nāma Milindapañhaṭṭikā*. Bangkok: Viññāṇ.

Mahachulalongkornrajavidyalaya. (2551). *Maṅgalathadīpanī*. (Paṭhamo, Duttiyo, Tatiyo Bhāgo). Bangkok: Mahāchulālongkornrajavidyalaya.